

SIYOSIY ONGNI SHAKLLANTIRISHDA SIYOSIY SHARH TRANSFORMATSIYASI

Temirova Gulzor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti tayanch doktoranti

ТРАНСФОРМАЦИЯ ПОЛИТИЧЕСКОГО КОММЕНТАРИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ПОЛИТИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ

Темирова Гулзор, опорный исследователь Узбекского государственного университета мировых языков

TRANSFORMATION OF POLITICAL COMMENTARY IN THE FORMATION OF POLITICAL CONSCIOUSNESS

Temirova Gulzor, supporting PhD student of Uzbekistan state University of World Languages

Annotatsiya: Ushbu maqolada siyosiy hamda ommaviy ong tushunchalari solishtirilib, ularning tafovutlari borasida so'z borgan. Fikrlarimizni yanada aniqlashtirish uchun esa dunyo olimlari e'tirofi, nazariyalari birma-bir ko'rib chiqildi. Shuningdek, siyosiy ong shakllanish bosqichlari va jarayonlari yoritib berishga harakat qilindi.

Kalit so'zlar: siyosiy ong, institutsional va xarakterlovchi, ommaviy ong, fuqarolik jamiyati, utopik tafakkur, transformatsiya.

Абстракт: В данной статье сравниваются понятия политического и общественного, и обсуждаются их различия. Чтобы прояснить наши мысли, были рассмотрены признания и теории мировых ученых одно за другим. Также была предпринята попытка пролить свет на этапы и процессы формирования политического сознания.

Ключевые слова: политическое сознание, институционально-характеристическое, общественное сознание, гражданское общество, утопическое мышление, трансформация.

Abstract: This article compares the concept of political and public consciousness and discusses their differences. In order to clarify our thoughts, the recognitions and theories of world scientists were reviewed one by one. Also, we try to give information about evolution of political consciousness and process.

Keywords: Political consciousness, institutional and characterizing, public consciousness, civil society, utopian thinking, transformation.

KIRISH. Dunyoda global jarayonlarning va ijtimoiy-siyosiy qarama-qarshiliklarning kuchayishi tufayli 2 milliarddan ortiq yoshlarning ongi va dunyoqarashini o'zgartirish uchun kurash tobora kuchayib bormoqda. Geometrik shakldagi transformatsiya dinamikasining tez sur'ati va an'anaviy ta'lim yoki madaniyat arifmetikasining oshishi o'zaro nomutanosiblikni keltirib chiqaradi. Ushbu nomutanosiblik yoshlarning ongini, ularni tarbiyalashda an'anaviy axloq va madaniyatga ijobiy munosabatini dunyoviylikka tushirdi.

Amerikalik siyosatshunos G.Almond siyosiy tizimni o'rganar ekan, uni tahlil qilishning ikki darajasini aniqladi: institutsional va xarakterlovchi institutlar va ularning funksiyalari. Davlat siyosatini shakllantirish me'yorlari va mexanizmlari hamda aholining siyosiy obyektlarga yo'naltirilishining maxsus shakllarini ifodalovchi orientatsiya daraja hisoblanadi. Orientatsiya darajasi siyosatning institutsional bo'lmagan tarkibiy qismi bo'lib, u siyosiy madaniyat bilan birga siyosiy ongni ham o'z ichiga oladi. Biroq, bu ikki toifa sinonim emas. Siyosiy madaniyat deganda aholining ongi, his-

Elektron pochta:
gulzortemirova2022@gmail.com

Tel: +998 95 947 47 87

tuyg'ulari va baholarida o'zlashtirilgan siyosiy tizim tushuniladi [1]. Jamiyatning, millatning siyosiy madaniyati haqida gapirish mumkin, lekin shaxsning emas. Siyosiy ong insonning hissiy, ongsiz, oqilona, nazariy, qadriyat g'oyalari bilan bog'liq bo'lib, ular orqali uning siyosiy soha bilan munosabatlari vositachilik qiladi. Siyosiy tizim insonga ta'sir qiladi, uni shu tizim maqsadlariga muvofiq harakat qilishga undaydi. Bu maqsadlar va shaxsning xulq-atvori o'rtasida siyosiy ong shaklidagi oraliq hokimiyat yotadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD.

Siyosatshunoslikda siyosiy ongning yagona talqini mavjud emas. G'arb tadqiqotchilari "e'tiqod", "e'tiqod", "munosabat", "mentalitet" va "mafura" kabi toifalardan foydalanishni afzal ko'radilar.

Mahalliy olimlar orasida siyosiy ong ko'pincha ommaviy ongning eng tizimlashtirilgan shakli sifatida qaraladi. Masalan, G. G. Diligenskiy siyosiy ongni "ommaviy ong" tizimidagi o'ziga xos belgilanish mexanizmlariga va demak, ushbu tizim doirasida muayyan nisbiy avtonomiyaga ega bo'lgan quyi tizim deb, ta'riflaydi [2].

Boshqa tadqiqotchilar bu hodisaning refleksiv xususiyatini ta'kidlaydilar. A. A. Degtyarev asosiy e'tiborni siyosatning refleksiv "sub'ektivligi"ga qaratadi, bu orqali u siyosiy munosabatlarning ayrim agentlarining subyektiv aksini va mentalitetini tushunadi [3].

E.B.Shestopal tomonidan taklif qilingan siyosiy ongning ta'rifi quyidagicha: "Siyosiy ong - bu subyektning siyosat bilan, hokimiyat va bo'ysunish masalalari bilan bog'liq bo'lgan voqelik qismini, davlatni uning institutlari bilan idrok etishi" [4]. Siyosatning institutsional bo'lmagan tarkibiy qismining ushbu hodisasini ko'rib chiqishga turli yondashuvlarni umumlashtirgan holda, E.Yu.Meleshkina siyosiy ongni "siyosiy jarayonning alohida subyekt tomonidan siyosatni idrok etishi ifodalangan ruhiy hodisalar to'plami" deb ta'riflaydi.

MUHOKAMA. Shaxsning siyosiy ongiga u mansub bo'lgan ijtimoiy muhit, uning psixologik xususiyatlari, turli ijtimoiy guruhlar, jamiyat va davlat o'rtasida yuzaga keladigan munosabatlarning tabiati, shuningdek, siyosiy hayotdagi shaxsiy tajribasi sezilarli darajada ta'sir qiladi. Siyosiy ong qadriyatlar, qarashlar va e'tiqodlar bilan bir qatorda ularning rivojlanishi va o'z pozitsiyasini izlashning psixologik mexanizmini o'z ichiga oladi. Ongni, shu

jumladan siyosiy ongni tahlil qilishda ikkita element blokini ajratish odatiy holdir: motivatsion va kognitiv. Motivatsion elementlarga siyosiy ehtiyojlar, qadriyatlar, munosabatlar, his-tuyg'ular va hissiyotlar kiradi. Kognitivlarga siyosat haqidagi bilimlar, xabardorlik, siyosiy hayotda ishtirok etish zarurati va ular bilan bog'liq siyosiy hodisalarga qiziqish, e'tiqodlar kiradi. Shuni ta'kidlash kerakki, haqiqatda siyosiy ongning u yoki bu elementini sof shaklda ajratib olish va uni bir ma'noda kognitiv yoki motivatsion blokga bog'lash juda qiyin, chunki ular bir-biri bilan chambarchas bog'liq, bir-biriga o'zaro ta'sir qiladi.

Siyosiy ongning boshlang'ich tarkibiy qismi bu shaxsning psixologik va siyosiy holati bo'lib, u siyosat olamiga yo'naltirilishi uchun zarur shart-sharoitlarni tashkil qiladi, ya'ni uni o'rab turgan siyosiy makonda, u o'zining temperamenti, tarbiyasi va ta'limi, e'tiqodi, ehtiyojlari va qadriyatlariga qarab faol yoki passiv rol o'ynashi mumkin. Siyosiy ongning shakllanishiga odamlarning ijtimoiy voqelikni tanqidiy idrok etishi, umumlashtirish va ongni rivojlantirish jarayonlari ham ta'sir qiladi. Hissiy g'oyalarni ratsionalizatsiya qilish, turli siyosiy harakatlar maqsadlarini anglash, siyosiy jarayonning belgilangan me'yorlarini qabul qilish yoki rad etish, muayyan siyosiy ideallarni emotsional idrok etish shular jumlasidan hisoblanadi. Ijtimoiy-siyosiy makon, ya'ni, fuqarolik va siyosiy hamjamiyat institutlarining yig'indisi, shuningdek, o'rnatilgan siyosiy an'analar, mafkuralar, tarixan shartlangan ijtimoiy-psixologik muhit bilan birlikda faoliyat yuritadi, siyosiy ongga nisbatan rol o'ynaydi. Shaxsning muayyan guruh siyosiy manfaatlariga moslashishga, davlat, hokimiyat to'g'risida aniq tasavvurni shakllantirish va ularga nisbatan munosabatini aniqlash istagini belgilovchi omildir.

NATIJARAR. Kelajakka burilish allaqachon haqiqat chegarasidan tashqarida o'ylashni talab qiladi. Utopiya deganda tarixiy taraqqiyotning tabiiy mahsuli emas, balki inson ongi va irodasiga ko'ra tashkil etilgan ideal, mukammal jamiyat tushuniladi. S.L.Frank utopizmni "yer yuzida yovuzlik va azob-uqubatlardan xoli mukammal hayotni ro'yobga chiqarish haqidagi umumiy orzu emas, balki hayotni mukammallashtirish mumkin bo'lgan - va shuning uchun avtomatik ravishda bo'lishi kerak bo'lgan

aniqroq rejadir, qandaydir ijtimoiy tartib yoki tashkiliy qurilma bilan ta'minlanadi" deb, hisoblaydi [5]. Binobarin, utopik ong komil jamiyat idealiga qaratilgan.

K.Mangeym aynan siyosiy kurashda odamlar birinchi bo'lib ongsiz kollektiv motivlarni kashf etganiga e'tibor qaratadi, ular doimo tafakkur yo'nalishini belgilab beradi. Uning fikricha, "utopik tafakkur konsepsiyasi siyosiy kurash jarayonida ham qilingan qarama-qarshi kashfiyotni aks ettiradi, ya'ni, ma'lum bir mazlum guruhlar mavjud jamiyatni yo'q qilish va o'zgartirishdan ma'naviy jihatdan shunchalik manfaatdorki, ular beixtiyor faqat jamiyatning o'sha elementlarini ko'radilar, uni inkor etishga qaratilgan vaziyat".

Individual siyosiy ong siyosatni u yoki bu tarzda idrok etishga, uni ozmi-ko'pmi to'g'ri baholashga va siyosiy nuqtai nazardan nisbatan maqsadga muvofiq harakat qilishga qodir bo'lgan "siyosiy shaxs" ning mulki va sifati sifatida talqin etiladi. Bu yerda alohida faoliyat sohasi sifatida siyosatda inson ongining va xulq-atvorining subyektiv psixologik xususiyatlari, tipik xususiyatlari va tarkibiy qismlariga, shuningdek, shaxsning siyosiy ijtimoiylashuvi jarayonlarini o'rganishga katta qiziqish uyg'otadi.

Transformatsiya, ya'ni ijtimoiy (madaniy) travma [6] bu odamlarning ongida ularning hayotiga keskin ta'sir ko'rsatgan tub ijtimoiy o'zgarishlarning disfunktsional oqibatlarini bilan namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, shikastlanish holatining o'zi ham muhim emas, balki unga nisbatan subyektiv munosabat, ya'ni odam unga beradigan ma'no. Shaxslarning o'zlari voqealarning ma'nosini ixtiro qilmaydilar, balki ularni atrofdagi madaniyatdan tanlab, ularni potentsial shikast yetkazuvchi hodisalarga qo'llaydilar. Ushbu talqinlarning ba'zilar voqealarni travmatik deb, ta'riflaydi. V.Lipmanning jamoatchilik fikri nazariyasiga ko'ra, unda biz u

tomonidan qayd etilgan xarakterli tendensiyani ko'ramiz, shaxs va ijtimoiy muhit o'rtasida axborot stereotiplari, xulq-atvor shakllari shaklida ma'lum bir psevdomuhit mavjud. Ular asosan ongning o'ziga xos sohasi bo'lgan ommaviy axborot vositalarining mahsulidir [7].

XULOSA. Ijtimoiy-madaniy siljishlar yo'nalishi, bir tomondan, jamiyatning institutsional va ijtimoiy guruh tuzilmalarining o'zgarishi, ikkinchi tomondan, tashqi omillar va, avvalambor, G'arbning zamonaviy madaniyatining kirib borishi ta'siri ostida shakllanadi. Ommaviy siyosiy ongni ijtimoiy-madaniy va institutsional sohadagi o'zgarishlar o'rtasidagi bog'liqlik sifatida ko'rish mumkin. Ya'ni, madaniyatdagi o'zgarishlarni ijtimoiy o'zgarishlarning mahsuli deb hisoblash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Алмонд Г. Гражданская культура. Политические установки и демократии пяти наций // Антология мировой политической мысли: В 5 т. М., 1997. Т.2.
2. Дилигенский Г. Г. Демократия на рубеже тысячелетий // Политические институты на рубеже тысячелетий. Дубна, 2001.
3. Дегтярев А. А. Основы политической теории. М., 1998.
4. Гозман Л. Я., Шестопап Е. Б. Политическая психология. Ростов-на-Дону, 1996.
5. Мелешкина Е. Ю. Политическое сознание // Политический процесс: основные аспекты и способы анализа: Сб. учебных материалов. М., 2001.
6. Мангейм К. Идеология и утопия // Утопия и утопическое сознание. М., 1991.
7. Франк С. Л. Ересь утопизма // Социологические исследования. 1994. №1.

